

ДО ЧЛЕНОВЕТЕ НА НАУЧНО ЖУРИ
ПО ПРОЦЕДУРА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА
НА ОНС „ДОКТОР“
ПО ДОКТОРСКА ПРОГРАМА:
„ФИНАНСИ, ПАРИЧНО ОБРЪЩЕНИЕ,
КРЕДИТ И ЗАСТРАХОВКА (ФИНАНСИ)“

СТАНОВИЩЕ

Рецензент: доц. д-р Красимира Борисова Славева, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, катедра „Статистика и приложна математика“, научна специалност „Статистика и демография“.

Автор на дисертационния труд: Емил Христов Александров, редовна докторантura, обучение финансирано от държавата, по област на висше образование: 3. Социални, стопански и равни науки, професионално направление: 3.8. Икономика, докторска програма: „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“.

Тема на дисертационния труд: „Финансово-икономическа оценка на инвестиции в производство на енергийно ефективни строителни материали“

Научен ръководител: проф. д-р Стоян Проданов

Основание за изготвяне на рецензията: участие в състава на научно жури, утвърдено със заповед №1127 от 22.11.2023 г. на Ректора на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Настоящото становище е изготвено съобразно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в България, Правилника за неговото приложение и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

I. Общо представяне на дисертационния труд:

Представеният дисертационен труд на тема „Финансово-икономическа оценка на инвестиции в производство на енергийно ефективни строителни материали“ с автор Емил Христов Александров е в обем от 266 страници, приложения и библиографска справка. В дисертационния труд са поместени 28 фигури и 76 таблици. Библиографията съдържа 107 източника. По темата на дисертационния труд са направени 4 публикации, три статии, от които една в съавторство, и един доклад.

Заглавието на дисертацията е добре формулирано и ясно насочва читателя към изследваната проблематика. В дисертационният труд авторът дава обоснован отговор какви са очакваните ефекти от инвестициите в производство на енергийно ефективни строителни материали за целите на изпълнение на нормативите по подобряване енергийната ефективност, въведени в Европейския съюз чрез проучване на финансово-икономическото влияние на тези инвестиции върху потребителите и теоретико-технологичните аспекти на този процес.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

Дисертационният труд следва утвърдилата се като стандартна структура, включваща въведение, три глави, заключение, приложения, списък с цитираната и използвана литература, справка за съответствие с националните изисквания по ПП на ЗРАСРБ, декларация за оригиналност.

Във въведението са изпълнени основните формални изисквания по отношение на задължителните атрибути и коректно са дефинирани обекта, предмета, изследователската теза, целта и задачите на изследването. От неговото съдържание

ясно е обоснована актуалността на изследването на изолационните строителни материали, осигуряващи енергийна ефективност.

Докторант Емил Александров посочва, че обект на в дисертационния труд са изолационните строителни материали, осигуряващи енергийна ефективност, а предметът е оценката на потребителската нагласа за търсене на изолационни строителни материали за енергийна ефективност, което формира позитивна финансово-икономическата оценка за инвестиции в тяхното производство.

Основната теза на изследването е, че „... енергийната ефективност в условията на множествени кризи и нарастващите екологични регулатии водят до подобрени финансово-икономически и обществени оценки за приоритетни инвестиции в качествени изолационни материали и устойчиви във времето технологични решения за енергийна ефективност в среда на неустойчиво търсене на енергия, цели по „зелената сделка“ на ЕС и висока динамика на цените на енергията за крайните потребители..“.

Докторантът посочва, че основната цел на изследването е да установи ефекта от инвестициите в производство на енергийно ефективни строителни материали за целите на изпълнение на нормативите по подобряване енергийната ефективност, въведени в Европейския съюз чрез проучване на финансово-икономическото влияние на тези инвестиции върху потребителите и теоретико-технологичните аспекти на този процес.

За изпълнението на поставената цел, авторът си поставя три задачи, а именно:

1. Да се изведат теоретичните постановки на инвестициите в енергийна ефективност.
2. Да се обоснове методическата рамка и управленския контекст в процеса на реализация на проекти в областта на енергийната ефективност.
3. Да се извърши анкетно проучване на нагласите на крайните потребители за инвестиции в енергийна ефективност със скалиращо качество, производствени иновации при изолационните материали и нарастващо търсене на комплексни енергийно ефективни решения с повищено качество и цена.

Във въведението е посочена информационната база на изследването, включваща както официални статистически данни на НСИ и Евростат, така и теренно проучване от типа анкета сред ФЛ и ЮЛ.

Методология на изследването се базира на задълбочено на специализираната литература по темата на дисертацията, приложени са методите на анализа и синтеза, принципите на системния подход, логически, сравнителен и статистически анализ и иконометрично моделиране. При обработката на емпиричните данни са използвани Microsoft Excel и статистическия пакет IBM SPSS Statistics.

Във въведението много точно са определени ограничителните условия на изследването по отношение на времевия обхват - последния пет годишен период от 2019 год. до 2023 год. при ясно отчитане на форсажорните влияние на кризата с пандемията и войната в Украйна върху ценовите параметри в областта на инвестициите в енергийна ефективност, както и че извън обхвата на настоящата работа остават националните програми за енергийна ефективност, насочени към многоетажни конструкции с множество собственици.

В първа глава е извършен задълбочен теоретичен обзор на литературните източници, посветени на основни аспекти на инвестициите и по конкретно на инвестициите в енергийна ефективност. В дисертационния труд подробно са изяснени теоретичните и практически измерения на инвестициите и внедряването на енергийна ефективност, същността и характеристиките на енергийната ефективност и енергийната ефективност в сгради, както и европейските и националните инструменти за краткосрочна и дългосрочна ефективност на сградите. Изяснени са възможностите, които дават финансово-икономическите подходи за оценка и анализ на обстоятелствата, които налагат прилагането на енергийно ефективни решения и

извършването на субективни оценки, основаващите се на резултати от анализи, базирани на приложение на богата гама от статистически и иконометрични методи. Докторантът представя на теоретичните и практическите измерения на възможността за проектиране и изграждане на интегрирана инсталация за производство на енергийно ефективни строителни материали. Въз основа на извършения преглед на литературата за инвестициите в енергийна ефективност са изведени и най-често прилаганите изследователски методи и подходи. Извършен е теоретичен преглед на същността и характеристиките на енергийната ефективност като комплексно понятие свързано със спестяването на енергия, консумацията на енергия, енергийната достатъчност и енергийния преход във всички сектори по света, както и на енергийната ефективност в сгради. На тази основа авторът извежда следното определение за енергийна ефективност – „енергийната ефективност е ключов инструмент за насочване към постигането на амбициозен, икономически ефективен и социално справедлив преход за постигане на климатично неутрална икономика, целяща имплементирането ѝ като неразделна част от устойчивия растеж и иновациите“. Представени са ползите то от инвестиране в енергийна ефективност и са изяснени факторите, които затрудняват или ограничават предприемането на действия за подобряване на енергийната ефективност. Изяснени са ефектите от подобряването на енергийната ефективност, а именно: повишаване комфорта и стандарта на живот за гражданите, създаване на устойчиви работни места, поддържане на по-добро здраве, намаляване равнището на замърсяване, облекчаване на енергийната бедност, подобряване на дългосрочната конкурентоспособност, дългосрочното спестяване на енергия и разходи и др.

Във втора глава са представени методическата рамка за проучване и оценка на инвестициите в енергийна ефективност, възможностите, които предоставя финансовият контролинг по време на криза както и резултатите от анализа на състоянието и тенденциите на сектор F „Строителство“ в България. Организирано и проведено специално емпирично изследване – анкетно проучване, за което е разработен специален въпросник на тема „Инвестиции в енергийна ефективност“. Анкетната карта е структурирана в девет раздела. Почти 50% от въпросите отговорите са представени по Ликертовата скала. Изяснени са възможностите за финансово-икономическа оценка на инвестициите, като са представени различни модели на основата на които да се избере най-подходящата инвестиционна схема и начин за финансиране, съответстващи на интересите на инвеститорите. Представени са възможностите и ограниченията на различните методи за финансово-икономическа оценка на инвестициите, за най-често срещаните трудности с набавянето на надеждни данни и проблемите, породени от конфиденциалността на данните. Извършеният анализ на състоянието и тенденциите в сектор F „Строителство“ показва необходимостта от увеличаване интегрирането на енергийна ефективност в българския строителен сектор, като пример за такова може да се разгледа изграждането на интегрирана инсталация за производство на висококачествени енергийно ефективни строителни материали, като по този начин те да станат по-достъпни за българския пазар и да се отговори на изискванията на европейските енергийни стандарти. Следователно така ще се постигнат значими ефекти за сектора – висока ефективност и въглеродна неутралност.

Трета глава е посветена на представянето на резултатите от проведеното анкетно изследване в следната последователност: първо, описание на респондентите, мотивите за инвестиции в енергийна ефективност и бюджетиране на енергийните нужди; второ, анализиране на екологичните аспекти, предимствата на изолационната технология и бюджета за енергийна ефективност; трето, представяне на грантовите програми, ефективността на технологиите, влиянието на пандемията COVID-19 и социалните нагласи за енергийна ефективност; четвърто, извършване на финансова оценка на държавните инвестиции за подпомагане повишаването на енергийната ефективност в България. Характеризиран е профилът на респондентите. Установени са

важни аспекти на потреблението на електроенергия, ползите от санирането на жилищата, енергийната ефективност и др. Установено е, че над 23% от респондентите считат, че жилищата трябва да се санират за сметка на програми и обществени средства, според 17% санирането на жилището им трябва да се осъществи чрез комбинация от лично участие до 20%. Набраната информация показва, че 40% обитават жилища без налична вътрешна изолация, докато при 42% от анкетираните няма външна изолация, а 65,7% от анкетираните отговарят, че имат налична енергоспестяваща изолация. За 30% от респондентите приоритет в бъдеще е инвестицията във програма изцяло. За 33% от респондентите цената на външна изолация на жилището в което живее. Според 33% от респондентите е значително основание за поставянето на външна изолация на електроенергията и имат достатъчно добре качествата и полезността на някои изолационни материали. Като цяло в трета глава много подробно са анализирани набраните данни от проведеното анкетно проучване и посоченото дотук само дава някои щрихи, но не ги изчерпва.

В **заключението** в синтезиран вид са изведени основните изводи от извършеното изследване, съответстват на поставената цел и задачи и показват тяхното изпълнение и категорично отразяват извършеното от автора.

В **библиографската справка** са включени общо 107 литературни източници. Използваните определения, мнения, методи и др. са представени коректно и са отразени чрез цитиране на съответната страница и в списъка с използвана литература.

Дисертационният труд се характеризира със сериозна задълбоченост на обхвата на изследването, както от теоретично, така и от практико-приложно и методологично естество. Докторантът показва висока степен на познаване на изследваната проблематика, разкрил е особеностите и специфичните черти на обекта на изследване, анализирал е обстойно мненията и достиженията на други автори и много точно успява да открие теоретичните и практически измерения на инвестициите и внедряването на енергийна ефективност, характеризирал е европейските и националните инструменти за краткосрочна и дългосрочна ефективност на сградите, изяснил е особеностите на инвестициите в строителния сектор, оценил е необходимостта от енергийно ефективни решения и успешно е приложил богата гама от статистически и иконометрични методи за анализ. Избранныте подходи за изследване, а формулираните изводи са коректни и добре обосновани.

Считам, че представеният дисертационен труд има логически издържано изложение, следва поставената цел и изследователски задачи, емпирично доказва авторовата изследователска теза, а формулираните изводи и заключения на автора са адекватни на поставените цели и задачи. Съдържанието на дисертационния труд показва, че докторантът е изпълнил поставената цел и демонстрира умения за боравене с научни понятия, за провеждане на емпирично изследване – анкетно проучване на базата на въпросник, разработен от докторанта, показва стремеж към критичен анализ и издържан научен стил на изложението. Налице са авторови постижения и приносни моменти. Техническото и нагледното оформяне на дисертационния труд е на високо ниво – за визуализация на важни аспекти от изследването са използвани подходящи форми за представяне – схеми, таблици, графични изображения. В дисертационния труд е извършено задълбочено емпирично изследване, като набраната информация от анкетното изследване е обобщена и анализирана с помощта на подходящи статистически методи дескриптивна статистика за основните характеристики на вариационните разпределения – средна аритметична величина, медиана, мода, стандартно отклонение, дисперсия, ранг (размах на вариацията), коефициента на

асиметрия, коефициент на ексцес, методи за анализ на връзки и зависимости – регресионен и корелационен анализ и иконометрично моделиране.

Авторефератът е разработен в обем от 32 страници и е добре структуриран, съдържа необходимите елементи и информация, които съответстват на съдържанието на дисертационния труд, отразяват постигнатите резултати от автора и основните приносни моменти.

Към дисертационния труд са приложени четири публикации – 3 статии (2 самостоятелни и една в съавторство) и 1 доклад от национална научна конференция. Представените публикации включват важни части от дисертационния труд и съдържат значими резултати от проведеното научно изследване, което дава основания да се счита, че дисертацията е апробирана и популярзирана във висока степен.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд..

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни приноси, които надграждат теоретичните и емпиричните изследвания в областта на финансите и по конкретно на инвестициите в енергийна ефективност. Като постижения на автора и основа за извеждане на приносни моменти се открояват:

1. Изведена е авторова трактовка на понятието „енергийна ефективност“, както следва: енергийната ефективност е ключов инструмент за насочване към постигането на амбициозен, икономически ефективен и социално справедлив преход за постигане на климатично неутрална икономика, целяща имплементирането ѝ като неразделна част от устойчивия растеж и иновациите.

2. Представен е иновативен вариант на изграждането на интегрирана инсталация за производство на висококачествени енергийно ефективни строителни материали, чрез които да се постигне достъпност на българския пазар до аналогичен вид строителни материали, както и висока степен на устойчивост и адаптивност до европейските енергийни стандарти.

3. Реализирано е прецизно потребителско проучване на терен с насоченост финансово-икономическа оценка на инвестициите в производството на енергийно ефективни строителни материали.

4. Чрез обобщаване на получените резултати от анкетното проучване на нагласите за инвестиции в производството и потреблението на енергийно ефективни строителни материали за постигането на оптимален размер на енергийна ефективност в България е изведена необходимостта от приемането на адекватни мерки, базирани на оптимални стойности на процентно съотношение на саниране чрез стиропор в размер до 30% и цена от 62 лв./м².

5. Апробирана е нова визия за извършването на експертна финансова оценка на държавните инвестиции за подпомагане повишаването на енергийната ефективност в България.

Считам, че формулираните от автора приноси са реално постигнати, показват основните достойнства на дисертационния труд и са свързани с обогатяване на съществуващите знания и приложението им в практиката.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

Обстойното запознаване с дисертационния труд ми дава основание да обобщя, че в него няма допуснати съществени пропуски, неточности или противоречия. Считам, че дисертационният труд обогатява наличното знание, съдържа значими идеи и са постигнати реални резултати. Считам за необходимо да отбележа, че авторът в процеса на изследване е генерирал богата информационна база, която би могъл да използва в бъдещи свои изследвания с помощта на SPSS или друг специализиран софтуер. Въпросите към докторанта са следните:

1. В какви други аспекти може да бъдат анализирана генерираната информация от проведеното извадково изследване?
2. Благоприятни ли са нагласите в обществото за повече енергийно ефективни и зелени инвестиции?

V. Обобщено заключение и становище.

Рецензираният дисертационен труд на тема “**Финансово-икономическа оценка на инвестиции в производство на енергийно ефективни строителни материали**“ представлява цялостно самостоятелно научно изследване с теоретико-приложен характер по актуален и значим проблем. Докторант **Емил Христов Александров** демонстрира солидни теоретични знания и умения за провеждане на задълбочено научно изследване. Считам, че дисертационният труд съдържа значими научни и научно-приложни приноси и напълно отговаря на изискванията и критериите за придобиване на образователната и научната степен „доктор“ от Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане в СА „Д. А. Ценов“. Всичко това ми дава основание с убеденост да дам **категорично положителна оценка** по откритата процедура и да предложа на членовете на почитаемото Научно жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (финанси)“ на докторант **Емил Христов Александров**.

Дата: 20.12.2023 г.
Свищов

Изготвил становището: .....
(доц. д-р Красимира Славева)